

Олег Юрійович Булуков,
канд. юрид. наук, доцент
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

УДК 343.98

КЛАСИФІКАЦІЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЦІ

Розглянуто питання класифікації тактичних рішень у криміналістиці. Указано на наявний зв'язок тактичних і управлінських рішень. Названо основні розумові завдання слідчого в процесі розслідування злочинів і показана «технологія» їх розв'язання з використанням тактичних рішень. Дано деякі рекомендації щодо прийняття окремих тактичних рішень.

Ключові слова: тактичне рішення, управлінське рішення, розумова задача, класифікація тактичних рішень.

Одним із важливих напрямків у теорії криміналістичної тактики є дослідження тактичних рішень слідчого при розслідуванні злочинів.

Приймаючи тактичне рішення, слідчий реалізує владні повноваження, впливає на поведінку осіб, які залучаються до орбіти досудового слідства, і на процес розслідування в цілому. У цьому плані тактичні рішення слідчого є одним з основних і необхідних елементів управління процесом розслідування.

Розробка теоретичних положень прийняття тактичних рішень в криміналістиці пов'язана із загальною теорією управлінських рішень. У соціальній та економічній літературі управлінські рішення розглядаються як багатопланові, що виконують різні функції, та як ті, що стимулюють організацію управлінської діяльності [Див: 1; 6]. Їх аналіз і можливість адаптації до тактичних рішень, які розробляє криміналістика, показує, що предмети їх застосування багато в чому не збігаються і тому не можуть бути своєрідним зразком для застосування.

Разом з тим, окремі позиції існуючих класифікацій можуть бути адаптовані до тактичних рішень у криміналістиці, які визначаються предметом використання. До них можемо віднести наступні види тактичних рішень: імперативні, індивідуальні, колегіальні, ситуаційні, прогностичні, евристичні та ін. Така адаптація не охоплює всіх видів тактичних рішень, котрі можуть

бути застосовані для створення класифікації, використовуваної при розслідуванні злочинів.

У криміналістичній літературі окремі аспекти класифікації тактичних рішень розглядалися такими вченими, як: Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, Ю. І. Новик, С. М. Смоков, С. І. Цветков. Проте досі багато питань щодо поділу тактичних рішень на види ще потребують вивчення.

Тактичні рішення мають тісний зв'язок з процесуальними рішеннями, питання класифікації яких досліджувалися І. В. Басистою, А. Я. Дубинським, П. А. Лупінською [див.: 3; 7; 10] та ін. Однак класифікація процесуальних рішень не є предметом нашої публікації.

Отже, всі тактичні рішення при розслідуванні злочинів можна класифікувати так:

- за обсягом і характером інформації: а) основні; б) додаткові;
- за суб'єктами прийняття: а) імперативні; б) рекомендаційні [4, с. 160];
- за способом прийняття: а) індивідуальні; б) колегіальні;
- прийняті на умовах: а) невизначеності; б) достатності; в) надмірності доказової інформації;
- прийняті на стадії: а) відкриття кримінального провадження [5, с. 94]; б) на стадії попереднього розслідування; в) на стадії припинення розслідування;
- за особливостями механізму прийняття: а) дедуктивно-алгоритмічні; б) індуктивно-евристичні¹;
- за часом реалізації: а) перспективні; б) прогностичні; в) поточні;
- за обсягом і стадіями реалізації: а) одиничні; б) складні;
- за характером розв'язуваного тактичного завдання: а) тактичні рішення, спрямовані на збереження сприятливої (безконфліктної) ситуації розслідування, що склалася; б) тактичні рішення, спрямовані на зміну несприятливої (конфліктної) слідчої ситуації [4, с. 164];
- за характером взаємовідносин: а) рішення, прийняті на умовах явного конфлікту; б) рішення, прийняті на умовах прихованого конфлікту [2, с. 92-93];
- за особливостями подолання протидії розслідуванню: а) тактичні рішення, прийняті в умовах відсутності безпосереднього контакту з протидіючим суб'єктом; б) тактичні рішення, прийняті при безпосередньому контакті з протидіючим суб'єктом [9, с. 362];
- за ступенем визначеності можливих наслідків: а) тактичні рішення, що приймаються в умовах визначеності, коли особі відомі наслідки; б) тактичні рішення, що приймаються в умовах ризику, коли відомі можливі, ймовірні наслідки прийнятого рішення; в) тактичні рішення в умовах невизначеності щодо можливих ймовірних наслідків прийнятого тактичного рішення.

¹ У першому випадку суб'єкт, виходячи з наявної в його розпорядженні інформації про злочин, звертається до відповідної методики розслідування для визначення типового способу дії у тій чи іншій ситуації розслідування, відбувається розпізнавання елементів типової ситуації на основі реальної існуючої, потім суб'єкт конкретизує спосіб дії з урахуванням умов діяльності щодо конкретного кримінального провадження. За відсутності розробленої наукової методики розслідування використовується індуктивно-евристична стратегія пошуку рішення.

Найбільш значуща класифікація рішень слідчого, на нашу думку, це поділ тактичних рішень стосовно видів розумових задач слідчого, що виникають в процесі розслідування.

Розумові задачі слідчого є однією з підстав класифікації тактичних рішень. Серед великої кількості задач можна виділити такі їх види: 1) задачі, пов'язані з уявними побудовами загальних і окремих версій; 2) задачі з визначення джерел інформації; 3) задачі щодо зміни слідчої ситуації; 4) задачі з організації слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 5) задачі, пов'язані з обранням системи слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; 6) задачі, пов'язані зі структурою організації самої слідчої дії або оперативно-розшукового заходу як у плані його підготовки (планування), так і здійснення; 7) задачі з координації діяльності; 8) задачі щодо економії процесуальних засобів і визначення термінів діяльності; 9) задачі щодо організації профілактичних заходів [8, с. 56].

Тактичні рішення приймаються слідчим для вирішення задач, що відносяться до тих чи інших ситуацій розслідування, що дозволяє зробити висновок про тактичні рішення як своєрідні щаблі досягнення поставленого завдання. Якщо в цьому аспекті ми звернемося до сформульованих нами задач, то «технологія» їх вирішення може виглядати наступним чином:

Задачі, пов'язані з уявними побудовами загальних і окремих версій

Тактичними рішеннями названих задач є наступні: а) аналіз наявної вихідної інформації; б) синтез отриманої інформації; в) висування окремих версій; г) висування загальної версії; д) визначення шляхів перевірки загальної версії; ж) зіставлення загальних і окремих версій; з) початковий етап планування розслідування; е) визначення послідовності проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Задачі з визначення джерел інформації

Тактичними рішеннями цих задач можуть бути рішення про встановлення: а) можливих свідків; б) очевидців; в) слідової картини; г) оперативної інформації; д) обстановки, часу, місця скоєння злочину; ж) інтуїтивні рішення слідчого (попередній досвід, раптове уявне осягнення розв'язуваної задачі).

З названих рішень інтерес представляють тактичні інтуїтивні рішення. Пояснення та рекомендації їх використання можна показати на наступних прикладах.

Визначення джерел інформації при розслідуванні злочинів передбачає уявний і дійсний її аналіз з метою формування загальної картини злочину або її окремих фрагментів. При цьому формування уявної моделі не завжди можливе через недостатність або відсутність доказів. У цьому разі на допомогу приходить попередній досвід слідчого, пов'язаний з розслідуванням аналогічних злочинів, або інтуїтивне рішення. Інтуїція, як раптове осягнення поставленої задачі (пошук джерел інформації), ґрунтується на аналогії можливих рішень або раптовій підказці такого рішення, заснованого на продумуванні всіх можливих варіантів рішення. В окремих випадках таке уявне моделювання

може не дати результатів, а може підказати можливий хід пошуку. Прикладом уявного моделювання може бути розслідування вбивства жінки, виявленої в ставку з петлею на шиї. Аналіз виду вузла петлі, проведений слідчим спільно з експертом, дозволив прийти до версії про те, що такий використовується для пов'язування телят. Підозра впала на зятя потерпілої, який був телятником на фермі. Злочин було розкрито.

Задачі щодо зміни слідчої ситуації

Види тактичних рішень, що сприяють зміні слідчої ситуації, необхідно розглядати відповідно до слідчих ситуацій, що мають місце в розслідуванні. Слідчі ситуації розділяються: а) на початкові; б) наступні.

Початкові поділяються на: а) ті, що адекватно відображають подію злочину; б) неповно відображають подію злочину; в) мають елементи інсценування події злочину [11, с. 143].

У наступних характер змінюється і вони можуть бути поділені: а) на позитивне накопичення доказової інформації; б) негативний характер (сліди не мають відношення до розслідуваної події¹; показання свідків суперечливі тощо); в) стабільний характер інформації.

Найбільш важливими є тактичні рішення, що приймаються залежно від початкового характеру ситуації: а) тактичні рішення з прогнозування та пошуку подальшої позитивної інформації; б) тактичні рішення, спрямовані на пошук оптимальної позитивної інформації шляхом аналізу та прогнозування проведення окремих слідчих дій; в) тактичні рішення, спрямовані на визначення характеру інсценування (проведення експертиз та інших слідчих дій).

Задачі з організації слідчих і оперативно-розшукових дій

Класифікацію тактичних рішень, спрямованих на виконання названих задач, можна розглядати стосовно таких слідчих ситуацій, що є в розпорядженні слідчого. Тактичні рішення в слідчій ситуації, що має позитивний характер, спрямовані: а) на організацію слідчих дій, які мають мету перевірки доказової інформації.

Тактичні рішення в слідчій ситуації, що має негативний характер, спрямовані: а) на аналіз наявної слідчої ситуації; б) прогнозування можливості отримання нової доказової інформації; в) організацію оперативно-розшукових заходів щодо виявлення необхідної інформації.

Тактичні рішення в слідчій ситуації, що має стабільний характер, спрямовані: а) на аналіз наявної інформації та прогнозування її можливої втрати; б) визначення найбільш оптимальної послідовності виконання додаткових слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

¹ У практиці розслідування мають місце випадки виявлення слідів у ході огляду місця події, які за своїм зовнішнім виглядом і ймовірним відношенням до злочину представляються як важливі, насправді ж не є такими через поверхневий аналіз ситуації слідчим можливості появи цих слідів. Так, наявність губної помади на недопалку цигарки, виявленої на місці події, на думку слідчого, могло вказувати на причетність жінки до події злочину (участь в крадіжці). Надалі було встановлено помилковість цього умовиводу, бо цигарки курила жінка, яка виявила факт крадіжки.

Задачі, пов'язані з обранням системи слідчих дій та оперативно-розшукових заходів

Тактичними рішеннями для розв'язання цієї задачі є наступні: а) щодо визначення характеру методики розслідування; б) щодо визначення найбільш оптимальної системи слідчих дій; в) щодо визначення ситуаційної послідовності слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; г) щодо прогнозування можливості тактичних операцій на різних етапах розслідування.

Задачі, пов'язані зі структурою організації слідчої дії або оперативно-розшукового заходу

Тактичними рішеннями для розв'язання цієї задачі є наступні: а) щодо прогнозування результатів слідчої дії або оперативно-розшукового заходу; б) щодо обрання періоду проведення слідчої дії; в) щодо підготовки слідчої дії (аналіз інформації і планування його); г) щодо тактики проведення слідчої дії (рішення розумових задач за допомогою рефлексії); д) щодо оцінки отриманої інформації та її використанні для подальшого розслідування.

Задачі з координації діяльності

Розглядаючи задачі з координації діяльності слідчого з іншими органами, необхідно класифікувати тактичні рішення окремо, залежно від виду координації та її форми.

Тактичними рішеннями за видами координації є наступні: а) щодо взаємодії слідчого з оперативно-розшуковими органами; б) щодо взаємодії слідчого з експертними органами; в) щодо взаємодії слідчого з органами СБУ; г) щодо взаємодії слідчого з громадськістю.

Тактичними рішеннями за формами координації є наступні: а) щодо спільного планування діяльності слідчих і оперативно-розшукових органів; б) щодо спільної участі у слідчих діях та оперативно-розшукових заходах; в) щодо організації окремих доручень; г) щодо взаємодії між учасниками слідчо-оперативних груп; д) щодо організації тактичних операцій у процесі розслідування.

Задачі з економії процесуальних засобів і визначення термінів діяльності

Тактичними рішеннями з економії процесуальних засобів і визначення термінів діяльності є наступні: а) щодо прогнозу оптимальності проведення слідчих дій; б) щодо оцінки достатності доказової інформації для прийняття процесуальних рішень (вручення повідомлення про підозру, закриття кримінального провадження та ін.).

Задачі з організації профілактичних заходів

Тактичними рішеннями щодо організації профілактичних заходів є наступні: а) щодо виявлення причин і умов, що сприяють скоєнню злочинів; б) щодо прогнозування можливої ефективності прийнятих заходів; в) щодо визначення видів і характеру профілактичних заходів; г) щодо контролю за виконанням профілактичних заходів.

Розглянуті класифікації тактичних рішень дають чітке уявлення про напрямки діяльності слідчого щодо збирання доказової інформації про злочин і злочинця, а їх практична реалізація сприятиме оптимальності розслідування.

Список літератури: 1. Бабенко Т. И. Методы принятия управленческих решений (в среде Excel): учеб. пособие для вузов / Т. И. Бабенко, С. И. Барабаш. – Новосибирск : Из-во СО РАН, 2006. – 228 с. 2. Баев О. Я. Конфликты в деятельности следователя (вопросы теории) : монография / О. Я. Баев. – Воронеж : Из-во Воронеж. ун-та, 1981. – 160 с. 3. Басиста І. В. Правові основи прийняття і використання рішень слідчого на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / І. В. Басиста. – Запоріжжя, 2014. – 41 с. 4. Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М. : Юрист, 1997. – 480 с. 5. Берназ В. Д. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти): монографія / В. Д. Берназ, С. М. Смоков. – Одеса : Вид-во Одеського юрид. ін-ту НУВС, 2005. – 151 с. 6. Бирман Л. А. Управленческие решения: учеб. пособие / Л. А. Бирман; 2-е изд. – М. : Из-во «Дело» АНХ, 2008. – 208 с. 7. Дубинский А. Я. Исполнение процессуальных решений следователя: правовые и организационные проблемы : монография / А. Я. Дубинский, избрані праці [упор. Л. Д. Удалова, О. І. Галаган, Д. П. Письменный та ін.]. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – С. 11–168. 8. Коновалова В. Е. Организационные и психологические основы деятельности следователя / В. Е. Коновалова. – К. : РИО МВД УССР, 1973. – 124 с. 9. Лапин А. В. Понятие противодействия расследованию / А. В. Лапин // Проблемы развития юридической науки и совершенствования правоприменительной практики : сб. науч. тр. / редкол. : С. А. Балашенко (гл. ред.) [и др.]. – Мн. : БГУ, 2005. – С. 357-368. 10. Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма : Инфра-М, 2010. – 240 с. 11. Шепитько В. Ю. Теория криминалистической тактики : монография / В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 2002. – 350 с.

КЛАССИФИКАЦИЯ ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ В КРИМИНАЛИСТИКЕ

Булукув О. Ю.

Рассмотрены вопросы классификаций тактических решений в криминалистике. Указано на имеющуюся связь тактических и управленческих решений. Названы основные мыслительные задачи следователя в процессе расследования преступлений и показана «технология» их разрешения с использованием тактических решений. Даны некоторые рекомендации по принятию отдельных тактических решений.

Ключевые слова: тактическое решение, управленческое решение, мыслительная задача, классификация тактических решений.

CLASSIFICATION OF TACTICAL DECISIONS IN CRIMINALISTICS

Bululukov O. Yu.

The questions of classifications of tactical decisions in criminalistics are considered. It is indicated on present connection of tactical and administrative decisions. The basic cogitative tasks of investigator in the process of investigation of crimes are named and "technology" of their permission with the use of tactical decisions is shown. Some recommendations on the acceptance of separate tactical decisions are given.

Key words: tactical decision, administrative decision, cogitative aim, classification of tactical decisions.

Надійшла до редакції 23.06.2014 р.